

Относно връзката между неравенството в доходите и икономическия растеж

Христо Мавров

On the Relationship Between Income Inequality and Economic Growth

Hristo Mavrov

Abstract

The article points out that income inequality is the most important economic and social problem in recent years. It examines the contradictory interaction between inequality, poverty and economic growth. The main focus is on the impact of income inequality on economic growth. It is argued that a nonlinear relationship between inequality and growth is the better way to explain and investigate the issue.

Keywords: income inequality, poverty, economic growth

Въведение

Изследвания в областта на разпределението на доходите, бедността, социалната мобилност и неравенството не липсват. Що се касае до връзката неравенство-икономически растеж след Втората световна война обект на дискусия е влиянието на растежа върху неравенството. През последните двадесет години се заражда **нов дебат**, свързан с цялостно осмисляне на причинно-следствената връзка между неравенство и растеж. Този дебат поставя в основата си обратния въпрос – Влияе ли доходното неравенство върху икономическия растеж? С други думи, каузалността се обръща от неравенството към растежа. Дискусията се засилва след глобалната криза от 2008 г. в резултат на новите факти, показващи нарастване на доходното неравенство в повечето страни, както и в резултат на анализа на причините за кризата. Независимо от наличната литература по въпроса за връзката между неравенство и икономически растеж не може да се твърди че в научните среди е постигнат консенсус за посоката, силата на влияние и значението за икономическата политика. От друга страна емпиричните доказателства също са разнопосочни. В тази статия се представя развитието на дебата за връзката между **доходно неравенство и икономически растеж**, като се очертава достиженията и проблемните области на този сериозен макроикономически феномен.

Извеждане на проблема за неравенството

Разпределението на доходите е един от основните и противоречиви въпроси на икономическата теория, занимавал още класиците на политическата икономия. В продължение на дълги години обаче икономикът пренебрегва проблемите на разпределението и доходното неравенство. Причината се крие в доминиращата през 20-век икономическа парадигма - неокласическата теория. Неокласическата теория за разпределението се основава на теорията за пределната производителност – възнаграждението на всеки фактор на производство се определя от пределната му производителност и от формираните на пазарен принцип цени на факторите на производство. Възникването на неравенство в доходите е нормално следствие от пазарната логика и е етичен проблем, който трябва да занимава философите, а не икономистите.

В годините преди и след глобалната криза от 2008 г. доходното неравенство нараства в повечето страни по света. Нов момент е увеличаването му в развитите индустриални държави. Видни икономисти като Джоузеф Стиглиц и Тома Пикети посочват увеличеното неравенство като една от основните причини за кризата. Например Пикети заявява „*Според мен няма абсолютно никакво съмнение, че увеличаването на доходното неравенство в САЩ*

*е допринесло за финансовата нестабилност*¹

Глобалната криза промени нагласите на елитите към проблема за неравенството. Категорично се очертава консенсус относно изключително важната роля на неравенството за икономическото и социалното развитие. Традиция е на Световния икономически форум в Давос да се представят доклади, в които да се очертават десетте основни тенденции (заплахи) за световното развитие. Това се извършва чрез проучване на мненията на около 1500 лидери в света на бизнеса, академичните среди, държавния апарат и неправителствени организации. В таблица 1 е представена информация за нагласите на тези елити през 2013, 2014 и 2015 г.

Таблица 1. Топ 5 на глобалните заплахи според Световния икономически форум 2013-2015 г.

2013	2014	2015
1. Нестабилността на глобалната икономика	1. Повишаване на социалното напрежение в Близкия изток и Северна Африка	1. Задълбочаване на доходното неравенство
2. Уязвимостта на Еврозоната	2. Задълбочаване на доходното неравенство	2. Растежът, несъздаващ работни места
3. Нестабилността на финансовата система	3. Упоритата структурна безработица	3. Липсата на лидерство
4. Разширяване на доходното неравенство	4. Интензифициране на киберзаплахите	4. Нарастващата геостратегическа борба за надмощие
4. Упоритата структурна безработица	5. Бездействието по отношение на изменението на климата	5. Отслабването на представителната демокрация

Източник: Outlook on the Global Agenda 2013, 2014, 2015

Очевидно е признанието на световния елит, че доходното неравенство е сред 10-те основни заплахи за глобалния просперитет. Нещо повече, за последните 3 години, оценката за важността на проблема с доходното неравенство се променя драстично. Ако през 2013 г. е поставено на 4-то място, то през 2014 г. вече е на второ място, изпреварено единствено от неразрешимия конфликт (война) в Близкия изток.

През последната, 2015 г. доходното неравенство оглавява списъка на 10-те най-важни заплахи за световното развитие. Значимостта на разглеждания проблем допълнително се подсилва и от факта, че „упоритата структурна безработица“ през тези три години неизменно заема място, веднага след доходното неравенство. През 2015 г. вторият по значимост икономически и социален проблем отново е свързан с безработицата, но представен от гл.точка на растежа като „растеж, несъздаващ работни места“.

От друга страна, представителите на световния елит смятат, че независимо от значимостта си доходното неравенство не получава необходимото внимание от медиите. Нещо повече, общото мнение е, че от 10-те най-важни теми, неравенството получава най-ниска степен на отразяване.²

Противоречивото взаимодействие между растеж, неравенство и бедност

В теоретичен план разпределението на създадения в обществото доход може да се

¹ Piketty, T. Capital in the Twenty-First Century. 2014, Harvard University Press. p.297.

² Outlook on the Global Agenda 2015,

http://www3.weforum.org/docs/GAC14/WEF_GAC14_OutlookGlobalAgenda_Report.pdf

разглежда в различни аспекти, най-важни от които са: бедността, доходното неравенство и икономическото благосъстояние. Проблемът за **бедността** е свързан преди всичко с определяне на „граница на бедността“, анализ на групата от населението, която попада сред „бедните“, изучаване на причините и политиките в тази област. Изучаването на **доходното неравенство** е свързано със сравнението на получаваните в обществото доходи в личен план и по отношение на факторите на производство. В първия случай става дума за т.н. „персонално разпределение на дохода“ и произтичащото от това персонално доходно неравенство. Във втория случай се навлиза в областта на „функционалното разпределение на дохода“. Основният въпрос тук е за съотношението между доходите от труд и доходите от капитал и тяхната динамика във времето. И накрая, въпросите на разпределението на доходите са обект на анализ и от гл.точка на предпочитанието към едно или друго разпределение на доходите и как то се отразява върху **икономическото благосъстояние**. Тук се използват като методологична основа функциите на общественото благосъстояние.

Тези три аспекта на разпределението на доходите са тясно свързани помежду си чрез един клас от кардиналните функции на общественото благосъстояние, които спадат към т.нар. „съкратени функции на обществено благосъстояние“ (abbreviated social welfare function). Последните приемат количествени измерители за общественото благосъстояние и ги свеждат основно до средния доход и някаква мярка за доходна поляризация.

Например за Ламберт³ съкратената функция на обществено благосъстояние има вида:

$$W = f(\text{GNP}, \text{INEQ}, \text{POV}) \quad (1)$$

където

GNP е мярка на създадения в обществото доход,

INEQ е мярка на доходното неравенство, а

POV е мярка на бедността.

В чисто теоретичен план при тези функции общественото благосъстояние нараства, когато БНП нараства, когато неравенството намалява и когато бедността намалява. Проблемът е в противоречивото взаимодействие между определящите благосъстоянието променливи: брутен продукт, неравенство и бедност.

В исторически план основният акцент е поставян върху нарастването на брутния продукт. Приемало се е, че това ще реши проблемът с бедността. Доходното неравенство е било извън обсега на икономистите. Пренебрегването на доходното неравенство, като икономически и социален проблем е типично за представителите на неокласическата школа⁴ Две мнения на известни съвременни макроикономисти подкрепят това твърдение. Първото е на Мартин Фелдстейн, председател на съвета на икономическите съветници на президента Роналд Рейган: „*Но ако ме питате дали трябва да се тревожим за това, че някои хора на Уолстрийт и някои баскетболисти правят много пари, аз казвам не*“⁵. Второто, още по-крайно мнение, е това на един от най-влиятелните през последните години макроикономисти, нобеловия лауреат от 1995 г. Робърт Лукас, който заявява през 2004 г., че „*От тенденциите, които вредят на здравия икономикс, като най-съблазнителна, и по мое*

³ Lambert, P. The Distribution and Redistribution of Income. 1989. Oxford: Basil Blackwell. https://books.google.bg/books?id=4__sCAAQBAJ&pg=PA358&lpg=PA358&dq=Lambert,+P.+The+Distribution+and+Redistribution+of+Income

⁴ Мавров, Хр. Неокласическата теория и съвременните тенденции в доходното неравенство - критичен поглед. в сб. С доклади от кръгла маса „Критиката на неокласическата теория в светлината на глобалната криза от 2008-2009 г. Изд. „Наука и икономика“ ИУ-Варна, 2016.

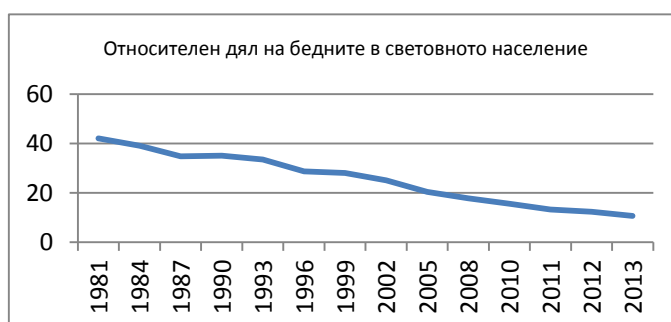
⁵ Feldstein, M. Grounded by an Income Gap. New York Times, 2001, Dec.15 Available from: <http://nytimes.com> [Accessed 30/04/2016].

мнение като **най-отровна**, се откроява фокусирането върху въпросите, свързани с доходното разпределение⁶.

През 1975 г. Артър Оукън в книгата си „Равенство и ефективност: големият компромис“ отстоява възгледа, че неравенството създава стимули за усърдна работа и повишава ефективността на икономическата система. От своя страна повишаването на ефективността и растежа, неизбежно водят до нарастване на доходното неравенство: „*Но това преследване на ефективност задължително създава неравенство. И оттам общество е изправено пред необходимостта от компромис между равенство и ефективност*“⁷. В едно демократичното общество, според него, може би не е политически целесъобразно формирането на доходите да се оставя изцяло на пазара. Идеята на Оукън е, че обществата ще трябва да „заменят“ ефективност за равенство. Известно равенство ще бъде цената на по-ниската ефективност и по-ниски темпове на растеж. Конкретното съотношение и форми ще зависи от възприетия социален модел на дадена страна.

Поради очертаното противоречиво взаимодействие между растеж, бедност и неравенство в редица публикации по въпросите на разпределението често се поставя акцент върху един от очертаните по-горе аспекти. В някои разработки се отдава предпочитание на проблема за бедността. Например Г. Фиелдс (2007) на въпроса, трябва ли да се безпокоим за неравенството отговаря, че „*трябва да се безпокоим най-много за бедността*“, а от гл.точка на политиката добавя „Аз бих окуражил правителствата да декларират, че основната им грижа е бедността, а не неравенството“⁸.

А как се решава въпросът с бедността? Като се стимулира икономическият растеж. Действително, емпирични данни потвърждават, че бедността в глобален мащаб за последните 30 г. намалява.

Фигура 2. Относителен дял на бедните в световното население⁹.

На фиг.1 е представена ясно изразена отрицателна тенденция на намаляване на бедността, като относителният дял на бедните в световното население намалява от 39,06 през 1981 г. на 10,58 през 2013 г. Безспорно е също, че основният фактор за този положителен процес е икономическият растеж. Отрицателната връзка между икономически растеж и бедност за същия период е представена на фиг.2.

⁶ Krugman, P. Why We're in a new Gilded Age. New York Review of Books, 2014, May 8, Available from: <http://nybooks.com>. [Accessed 30/04/2016]

⁷ Okun, Arthur. Equality and Efficiency: The Big Tradeoff. 1975, Brookings Classic <https://www.amazon.com/Equality-Efficiency-Tradeoff-Arthur-Okun/dp/0815764758>

⁸ Fields, G. How much should we care about changing income inequality in the course of economic growth?. 2007, Retrieved [15.10.2016], from Cornell University, School of Industrial and Labor Relations site:<http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/articles/115>

⁹ Източник: по данни от Световната банка: <http://data.worldbank.org/topic/poverty> (15.10.2016)

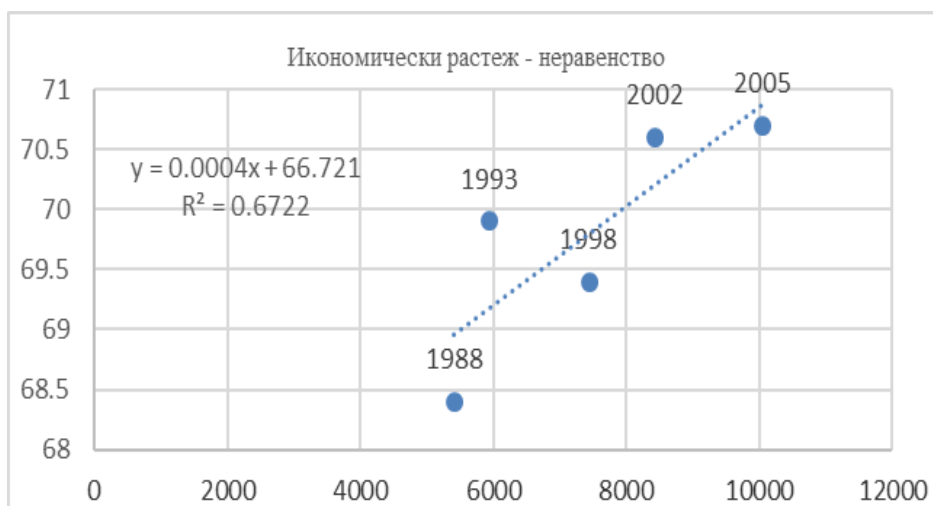
Фигура 2. Връзката икономически растеж –бедност в глобален мащаб.

Корелацията между растеж (измерен като БВП на глава от населението) и бедност (относителен дял на бедните в световното население, линия на бедност 1,9 долара на ден) е изключително висока, почти достига 1.

Докато обратната връзка между растеж и бедност не предизвиква съмнения, остава изключително спорен въпросът за връзката между растеж и неравенство.

Двустранната зависимост между неравенство и икономически растеж

Използването на данни (макар и оскъдни) за глобалното доходно неравенство на основа на коефициента Джини¹⁰ за скетър-плот диаграма с икономическия растеж показва, че с увеличаване на БВП на човек неравенството в света нараства.

Фигура 3. Връзката икономически растеж – неравенство в глобален мащаб.

И ако за света като цяло, който е далеч от нивото на развитите страни, подобна тенденция е обяснима, то прегледът на други проучвания показва, че връзката икономически растеж – неравенство е нееднозначна и достатъчно противоречива.

Един от първите, който изучава емпирично връзката между икономически растеж и неравенство е С. Кузнец. През 1955 г. той въвежда известната „крива на Кузнец“, която

¹⁰ По данни от Milanovic, B., A short history of global inequality: The past two centuries, Explor. Econ. Hist. (2011), doi:10.1016/j.eeh.2011.05.001

представя влиянието на растежа върху неравенството като обърната нагоре U-крива (изпъкнала нагоре парабола). Основната идея на С. Кузнец е, че в началните етапи на развитие, при прехода от аграрно към индустриално общество, икономическият растеж води до увеличаване на доходното неравенството. При определено ниво на развитие на икономиката тенденцията се обръща и неравенството започва да намалява.¹¹ Хипотезата на Кузнец на практика замразява за дълго време интереса на икономистите към доходното неравенство. Тя предсказва естествено намаляване на неравенството и липсата на необходимост от държавна намеса. През последните години все повече емпирични проучвания я обявяват за несъстоятелна, като доказват се, че доходното неравенство в развитите страни нараства, а в някои развиващи се страни намалява.

След като вярата в емпиричния закон на Кузнец се разклаща в резултат на последните тенденции възниква нов научно-изследователски въпрос: Ако естественото развитие не води до намаляване на неравенството, това има ли значение за икономическия растеж и стабилността? Проучването на емпиричната литература очертава липсата на консенсус сред икономистите по този новоочертан се дебат.

В някои статии се утвърждава възможността за наличието на обратна връзка между доходното неравенство и икономическия растеж. Това означава, че с увеличаване на доходното неравенство темповете на икономически растеж намаляват. Едно от първите изследвания, доказващи тази зависимост е на Пероти от 1993¹². Като основен механизъм за обратната връзка в духа на ендегенните теории на растежа се посочват увеличените инвестиции в човешкия капитал в резултат на намаляване на неравенството.

Други изследвания установяват положителна зависимост между доходното неравенство и растежа. Сред първите, които и теоретично и емпирично отстояват подобна позиция са Ли и Зоу от 1998 г. Според тях основният механизъм, чрез който се проявява тази зависимост е чрез данъчната система. Логиката им е, че стремежът за установяване на по-доходно изравнени общества ще изисква преразпределение и натоварване на данъчната система. А повишаването на данъците намалява инвестиционната активност и растежа¹³.

Посочените тук научни трудове защитават противоположни позиции. И двете се основат на теоретични модели и тестването им с емпирични данни. Изложените аргументи са обосновани. Проблемът при такива разработки е, че акцентират върху някой от възможните механизми за предаване на влиянието на неравенството върху растежа и не се отчитат целия комплекс от възможни фактори. В крайна сметка въпросът опира до посоката и силата на действие на резултантната величина. При определени условия за дадена страна е възможно известно неравенство да стимулира растежа, промяната в условията може да провокира обратния ефект и неравенството да стане спирачка за растежа. В този ред на разсъждения приемаме за най-логично съществуването на нелинейна зависимост между неравенството и растежа. В научната литературата има работи, подкрепящи подобна позиция. Може би най-известният защитник на нелинейната зависимост е Роберт Бароу. Неговият най-важен извод е, че тази връзка е различна за бедните и богатите страни.¹⁴

Заклучение

Новите тенденции и факти за нарастване на доходното неравенство през последните години го превръщат в най-важния проблем в глобален мащаб. Въпреки всичко и в медиите

¹¹ Kuznets, Simon. Economic Growth and Income Inequality, American Economic Review. 1955, 45(1):1-28

¹² Perotti, R. Political Equilibrium, Income Distribution, and Growth. The Review of Economic Studies Vol. 60, No. 4 (Oct., 1993), pp. 755-776

¹³ Li, H. and Heng-fu Zou. Income Inequality is not Harmful for Growth: Theory and Evidence. Review of Development Economics, 2(3), 318-334, 1998,

¹⁴ Barro, Robert J. Inequality and Growth in a Panel of Countries. Journal of Economic Growth. March 2000, Volume 5, Issue 1, pp 5-32

и в научната литература ефектите на доходното неравенство върху социалното и икономическото развитие и в частност върху икономическия растеж на са силно подценени. Теоретичните и емпирични изследвания са разнопосочни по отношение на посоката и силата на влияние и отгук за мерките на икономическата политика. В едни изследвания се защитава положителния ефект на доходното неравенство върху растежа, а в други обратно – отрицателното влияние. Най-логична и обоснована е тезата за нелинейност на връзката и ефекти, които се проявяват по-различен начин в зависимост от степента на зрялост на икономиките, включващи икономически и институционални аспекти. Този аспект на разглеждания проблем се нуждае от допълнителни изследвания с оглед на една икономическа политика ориентирана към стабилност и растеж.

Използвана литература

1. Barro, Robert J. Inequality and Growth in a Panel of Countries. *Journal of Economic Growth*. March 2000, Volume 5, Issue 1, pp 5–32
2. Feldstein, M. Grounded by an Income Gap. *New York Times*, 2001, Dec.15, Available from: <<http://nytimes.com> [Accessed 30/04/2016] >
3. Fields, G..How much should we care about changing income inequality in the course of economic growth? 2007, Retrieved [15.10.2016], from Cornell University, School of Industrial and Labor Relations site: <<http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/articles/115>>
4. Krugman, P. Why We're in a new Gilded Age. *New York Review of Books*, 2014, May 8, Available from: <<http://nybooks.com>. [Accessed 30/04/2016] >
5. Kuznets, Simon. Economic Growth and Income Inequality, *American Economic Review*. 1955, 45(1):1-28
6. Lambert, P. *The Distribution and Redistribution of Income*, Oxford: Basil Blackwell, 1989
7. Li, Hongyi and Zou, Heng-Fu, Income Inequality is not Harmful for Growth: Theory and Evidence. *Review of Development Economics*, Vol. 2, pp. 318-334, October 1998. Available at SSRN: <<http://ssrn.com/abstract=468915>>
8. Milanovic, B., A short history of global inequality: The past two centuries, *Explor. Econ. Hist.* 2011, doi:10.1016/j.eeh.2011.05.001
9. Okun, Arthur *Equality and Efficiency: The Big Tradeoff*. 1975, *Brookings Classics* <[http://www.amazon.com/Equality-Efficiency-Tradeoff-Arthur Okun/dp/0815764758](http://www.amazon.com/Equality-Efficiency-Tradeoff-Arthur-Okun/dp/0815764758)>
10. Outlook on the Global Agenda 2013, *World Economic Forum*. <http://www3.weforum.org/docs/WEF_GAC_GlobalAgendaOutlook_2013.pdf, p.4>
11. Outlook on the Global Agenda 2014, *World Economic Forum* <http://www3.weforum.org/docs/WEF_GAC_GlobalAgendaOutlook_2014.pdf>
12. Outlook on the Global Agenda 2015, *World Economic Forum* <http://www3.weforum.org/docs/WEF_GAC_GlobalAgendaOutlook_2015.pdf>
13. Perotti, R. Political Equilibrium, Income Distribution, and Growth. *The Review of Economic Studies* Vol. 60, No. 4 ,Oct., 1993, pp. 755-776
14. Piketty, T. *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press. 2014.
15. Мавров, Хр. Неокласическата теория и съвременните тенденции в доходното неравенство - критичен поглед. в сб. С доклади от кръгла маса „Критиката на неокласическата теория в светлината на глобалната криза от 2008-2009 г. Изд. „Наука и икономика“ ИУ-Варна, 2016.

За контакти

доц. д-р Христо Мавров
Икономически университет-Варна
mavrov_h@ue-varna.bg